

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

חרבות ברזל: לקראת סדר אזורי חדש המחייב פירוז האסלאם הפוליטי מיכולותיו הצבאיות מאת אל"מ (מיל') שי שבתאי

מבט מבס"א, מס' 2,218, 12 באוקטובר 2023

תקציר: בשנים הקרובות יאבד הקשב הגלובלי למזרח התיכון למעט במצבי משבר קיצוניים. קואליציית ישראל-סעודיה-הגוש המתון תישא בעיקר הנטל של ייצוב הביטחון האזורי. את המשבר הנוכחי, שבו ארצות הברית מתייצבת בכוונת מכוון לצד ישראל בפעם האחרונה באופן מלא, חייבים לנצל על מנת לקבוע את העיקרון של פירוז האסלאם הפוליטי באשר הוא, משליטה ביכולות צבאיות ברמת השטח וברמה המדינית. המערכה להכרעת חמאס היא הדרך לעשות זאת.

הטעות האסטרטגית של חמאס והכישלון האסטרטגי של ישראל מהווים מאיצים לשינוי אזורי, שיעמד להתרחש בכל מקרה בשנים הקרובות. השחקן היחיד שמבין זאת, ולא נמצא בשלב זה בחשיבה על המלחמות הקודמות ועל הסדר האזורי הקודם הוא ארצות הברית, ואפשר שגם סעודיה. ההנהגה הישראלית ואויביה: חמאס, חזבאללה ואיראן עדיין נמצאים באינרציה של החשיבה שעבר זמנה.

בבסיס שינוי העומק הצפוי במזרח התיכון עומדים תהליכים גלובליים המובילים לאיבוד הקשב הבינלאומי למזרח התיכון למעט במצבי משבר קיצוניים. התהליך המשמעותי ביותר הוא התכנסות סין וארצות הברית למאבק בפאסיפיק. נשיא סין, שי, הציב כיעד לצבא את המוכנות הצבאית לכיבוש טייוואן. כשברקע, היותו – מבחינה פיזיולוגית – בעשור האחרון והמעצב של מורשתו, מציין המודיעין האמריקני כי היעד להשגת המוכנות הוא שנת 2027. תהליך ברור זה הוא המרכיב המוביל והמנחה לאסטרטגיה האמריקנית בשנים הקרובות, תהא זהות הנשיא אשר תהא. אין זה אומר שבהכרח יפרוץ עימות, אך הקשב האמריקני המדיני והצבאי יופנה לסוגיה זו.

התהליך המשמעותי השני הוא התכנסות רוסיה ואירופה (נאט"ו ללא ארצות הברית) לאפשרות של משבר אסטרטגי. המלחמה באוקראינה היא 'הוצאה שקועה', ואם לא תתרחש התפתחות משנת מציאות, גם לא תביא לשינוי במאזן הכוחות בין הצדדים. שני הצדדים פועלים למצות ממנה הישגים, אך ניכר שהעניין בה כווקטור אסטרטגי משמעותי הולך ופוחת, למעט עבור האוקראינים הנמצאים בתווך (זהו לקח נוסף עבור ישראל). פוטין גם הוא נמצא – מבחינה פיזיולוגית – בעשור האחרון, מעצב של מורשתו, ויש לו מה לתקן בה לאחר אירועי השנה וחצי האחרונים. רוסיה מתחילה לבנות את עצמה מחדש מבחינה צבאית – בציווד, בכוח אדם ובתפיסות וארגון – ועבור אירופה מדובר

באיוס ייחוס חמור, במיוחד שלוקחים בחשבון את ירידת הקשב של ארצות הברית, שמהווה את השלד ולעיתים גם את הבשר של יכולות ההגנה על אירופה.

במצב זה כל השחקנים – האמריקנים והאירופים מצד אחד והסינים והרוסים מהצד האחר – יאבדו בשנים הקרובות עניין במזרח התיכון. הם ימשיכו לראות בו מגרש משחקים למאבק ביניהן ולהתערב במצבי משבר קיצוניים, אך זה יהיה בהתכוונות פחותה מאשר כיום.

במצב זה הגנת היציבות של האזור מוטלת יותר ויותר על הקואליציה של ישראל-ערב הסעודית ויתר המדינות המתונות. בניית הקואליציה הזו היא אחת המוטיבציות של ארצות הברית בקידום השלום וההסדרים הביטחוניים המלווים בין סעודיה לבין ישראל ולדחיפות בה הדבר נעשה.

מצב עניינים זה מייצר לכאורה הזדמנויות עבור איראן והקואליציה שהיא מובילה, מכיוון שהקשב הבינלאומי ללחץ עליה יילך ויפחת, והיא תוכל לפעול ביתר חופשיות. אבל יש בו גם סיכונים מובנים עבורה שירסנו את התנהגותה. בעידן שבו פוטנציאל המתיחות הגרעינית בין מעצמות העל עולה, הדבר האחרון שהן ירצו הוא נשק גרעיני בידי מדינה חסרת אחריות, ובמיוחד שהדבר יוביל להתגרענות של מדינות נוספות באזור, כפי שהזהיר, בחוכמה רבה, מחמד בן סלמאן. ולכן, התגובה של המעצמות למאמץ איראני להגיע לפצצה עשויה להיות נחרצת וכואבת מאוד עבור טהראן. בנוסף, לתלות כלכלית ואזרחית בסין יש השפעות לוואי בעיתיות עבור מדינות, כפי שהוכח במרכז אסיה ובאפריקה. מדובר בשני משתנים שישפיעו על שיקולי קבלת החלטות של ההנהגה בטהראן, ועשויים להפוך אותה למושכלת ומרוסנת יותר.

לתוך המגמות הללו מתחבר המשבר הנוכחי. הראשונה לזהות את הפוטנציאל שבו היא ארצות הברית. ביידן, כסגן נשיא, חווה את חוסר היכולת הישראלית לייצר הישג אסטרטגי מובהק במבצע צוק איתן, ושריטות ההישג החלקי במלחמת לבנון השנייה עדיין חרוטות בממסד הביטחוני האמריקני בדגש על פיקוד מרכז (CENTCOM). במצב זה התגייסה ארצות הברית לשני מאמצים: לתחם את גבולות המערכה באמצעות מסרי תקשורת אסטרטגית המלווים בפריסת כוחות ולמנוע מהלכים מוטעים של ציר איראן. בהינתן תיחום המערכה לעזה, המאמץ השני הוא ליצור את התנאים להפחתת הפגיעה באוכלוסייה האזרחית על מנת לאפשר חופש פעולה לצה"ל מול ארגון חמאס הצבאי והמדיני. הפעילות האמריקנית מלווה בחניכה יומיומית של ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל באשר לדרך קבלת החלטות, על מנת להבטיח שישראל תחתור להישג ארוך הטווח.

מאיתותיה האזוריים ומהתנהגותה ניתן לחוש כי סעודיה מבינה את התפקיד החדש המוטל על כתפיה בשנים לבוא, ומתחילה לממש אותו במשבר זה. במצב בו תורכיה וקטר כבולות בחשיבה הישנה של מתן גב לחמאס ומצרים טרודה (בצדק) בהשפעות אפשריות של גל פליטים גדול מעזה, נראה כי סעודיה כבר חושבת ופועלת בהקשר של הארכיטקטורה האזורית החדשה.

זו היא שעת רצון משמעותית לעיצוב חיובי של הסדר החדש במזרח התיכון: מול ארצות הברית ואירופה, שיודעות שיאבדו את הקשב לאזור בשנים הקרובות, ומול סעודיה שיודעת שתצטרך לשלם מחירים גבוהים יותר לשימור יציבותו.

במצב עניינים זה על ישראל להציב עיקרון חדש ליציבות האזורית: יש לפרז את האסלאם הפוליטי מנשקו. החיבור בין אסלאם פוליטי לבין נשק הוא הגורם המרכזי לחוסר יציבות אזורית ולאלימות ולטרור בזירה הגלובלית. יש לנתק את הקשר הזה ברמת שלילת היכולות הצבאיות של ארגוני טרור, אך חשוב מכך ברמת הרחקת גורמי אסלאם פוליטי משליטה בלעדית במערכות צבאיות מדינתיות. במדינות אלו יש לייצר מרחב ביטחון ובקרה בין האסלאם הפוליטי השולט לבין קבלת החלטות על הפעלת כוח. עיקרון זה

אולי אינו נכון בכל מקרה ומקרה (ראה תורכיה ותוניסיה), אבל הוא נכון מספיק (בפארטו לפחות), ראה איראן, לבנון, תימן, לוב וסודאן, על מנת שיהפוך לעיקרון כולל.

זו היא המשמעות האמיתית של השוואה בימים האחרונים בין חמאס לבין דאעש (מעבר כמובן לדמיון באכזריות הבלתי נתפסת). אחרי פיגועי ספטמבר 2001 והיווצרות המדינה האסלאמית בעשור הקודם עיקרון זה הוצב על-ידי ארצות הברית, אירופה ומדינות האזור רק כלפי ארגוני הג'האד העולמי, ובוצעו מהלכים נרחבים לביטול החיבור בין אנשים עם רעיונות של אסלאם פוליטי לבין נשק. אולם, המשבר הנוכחי, המצטרף להתנהלות האיראנית המתמשכת בליבוי האלימות באזור, מוכיח, שכל חיבור בין אסלאם פוליטי לנשק מוביל לחוסר יציבות אינהרנטי, ובהינתן הנסיבות וההזדמנות גם לרצח עם. האירועים המזוועים ביישובי עוטף עזה הם רק ההמחשה האחרונה לכך.

האסלאם הפוליטי-חברתי יוכל להשתתף במשחק הפוליטי הדמוקרטי, אך יהיה עליו להתפרק מכל התייחסות להפעלת כוח צבאי ולהתמקד בסוגיות החברתיות-כלכליות, וייבנו מגנונים פוליטיים שירחיקו אותו מהשליטה הישירה בצבאות ובארגוני ביטחון. גם סין ורוסיה המתנגדות מהותית להתערבות בעניינים הפנימיים של מדינות מסיבות ברורות, חוששות – כל אחת מסיבותיה הטובות – מהאסלאם הפוליטי החמוש לא כל שכן המחזיק בנשק גרעיני, והן יסכימו בשתיקה ואף מעבר לכך לעיקרון זה. נכון להגדיר – מול ארצות הברית ומול אירופה – מה הם אותם מצבי משבר קיצוניים שיובילו להתערבותם באזור בהקשר לעיקרון זה, למשל, מצב בו השלטון האסלאמי באיראן חותר לייצור בפועל של הנשק האולטימטיבי לרצח עם: פצצה גרעינית.

על מנת לתת תוקף לעיקרון הזה חשוב שישראל תסמן את הדרך באמצעות הכרעת חמאס. השמדת היכולות הצבאיות של הארגון בעזה וסילוק ההנהגה הפוליטית – תוך השארת יכולות ניהול אזרחיות והימנעות מפגיעה מיותרת באזרחים – תסמן את המימוש הראשון של עיקרון זה.

אל"מ (מיל') שי שבתאי הוא חוקר בכיר במרכז בס"א, מומחה לביטחון לאומי, תכנון אסטרטגי ותקשורת אסטרטגית. אסטרטג בתחום הגנת הסייבר ויועץ לחברות מובילות בישראל. שי עומד לסיים את הדוקטורט שלו באוניברסיטת בר-אילן.